

(ז) וקראתי לך אשה מינקת מן העבריות.

פירש"י וז"ל: שהחזירתו על מצריות הרבה לינק ולא ינק לפי שהיה עתיד לדבר עם השכינה עכ"ל. עיין בספר שפתי חכמים שהקשה וז"ל: מקשים מנ"ל דמשום שעתיד לדבר עם השכינה דלמא דהנה מכיר אמו שכבר היה בן ג' חדשים וי"ל דכתיב ותצפנהו מסתמא במקום חשך כו' וא"כ מסתמא לא היה מכיר את אמו עכ"ל. אבל באמת בגמ' כתובות [דף ס' ע"א] אמרינן: סומא מנא ידע אמר רב אשי בריחא ובטעמא¹⁴, ודוחק לומר דדוקא הוא מכיר על ידי ריחא וטעמא¹⁵. ואפשר דזהו דוקא אחר שיונק, אבל זה לא התחיל לינוק¹⁶. אבל האמת נראה דכיון דהדיוק הוא ממה שאמרה "מן העבריות" לבת פרעה, א"כ על כרחך שתלתה שאינו רוצה לינוק מאשה מצרית, ולזה פירש (רש"י) דעתה של מרים, ודו"ק.

והנה¹⁷ דברי רש"י אלו הובאו להלכה ברמ"א יו"ד [סי' פ"א ס"ז], וז"ל: חלב מצרית כחלב ישראלית ומ"מ לא יניקו תינוק מן המצרית אם אפשר בישראלית דחלב עובדת כוכבים מטמאם הלב ומוליד לו טבע רע עכ"ל. ועיי"ש בביאור הגר"א בשם הרשב"א שמקור הדבר הוא ממשא רבינו שסירב לינוק מן המצריות ומשום שהיה עתיד לדבר עם השכינה, עיי"ש. ולכאורה תמוה, איך אפשר ללמוד מכאן הלכה למעשה, הא כאן מפורש הטעם שלא ינק משום שעתיד לדבר עם השכינה, וא"כ מנא לן שכן הדין אצל כל א' ואחד, וכי כל אחד עתיד לדבר עם השכינה? ומבואר מזה לימוד גדול בענין החינוך שצריך האב ליתן

שמות פרשת שמות פרק ג פסוק כב

2

ושאלה אשה משכנתה ומגרת ביתה כלי-כסף וכלי זקב ושמלת ושמלתם על-בניהם ועל-בנותיהם ונצלתם את-מצרים:

מנא קא פלאא

3

שבכל מקום שנאמר "שאלה" בתנ"ך הכוונה ענין בקשה, ועל כן כתיב שאלה מאת פלוני או מפלוני כגון (שם) ושאלה אשה משכנתה וגוי ועיי"ש ברשב"ם, אבל במקום שהכוונה ענין הלואה ושאלה, כגון (משפטים כב, יג) "וכי ישאל איש מעם רעהו" שמייירי בשואל, לא אמרה התורה מ"את" רעהו המורה על לקיחת דבר מחבירו אלא מ"עם" רעהו, שהחפץ נשאר תחת בעלות המשאל אלא שלוקח ממנו לפי שעה מה שעדיין "עם" הבעלים דהיינו ההשתמשות, ועיי"ש. וקשה מפסוק זה שהיה צריך לומר "מה" אלקיד שואל ממך ולא "מעמד".

ויש ליישב כי הנה אמרו חז"ל (נדה טז): הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים שנאמר

רש"י שמות פרשת שמות פרק ד פסוק יד

4

"ועתה ישראל מה ה' אלקיד שואל מעמד כי אם ליראה", שעל האדם לעמוד ולהשיג היראה מעצמו ואינה ניתנת לו במתנה. אמנם לפי זה צריך ביאור מה שאנו מתפללים בכל יום "ויחד לבבנו לאהבה וליראה את שמך". ונראה שבראשית העבודה חיוב של יראת שמים מסור ביד האדם שיהא הוא עצמו מוכן לבו ליראתו יתי ואין ניתן לו מן השמים, ו"אם אין אני לי מי לי", ואחר שנשתרשה בקרבו מדת היראה אז מטיב עמו הקב"ה ומן השמים נותנים בלבו יראה. נמצא שתחילת עבודתנו בענין היראה היא ששואל הקב"ה מעמדנו יראת שמים בגד שאלה והלואה כביכול כדי להחזירה לנו בסייעתא דשמיא ביתר שאת, לחזק יראת שמים בקרבנו.

(יד) ויחר אף - ר' יהושע בן קרחה אומר כל חרון אף שבתורה נאמר בו חשם, וזה לא נאמר בו חשם, ולא מצינו שבא עונש על ידי אותו חרון. אמר לו רבי יוסי אף בזו נאמר בו חשם, הלא אהרן אחיך הלוי, שהיה עתיד להיות לוי ולא כהן, והכהונה הייתי אומר לצאת ממך, מעתה לא יהיה כן, אלא הוא יהיה כהן ואתה הלוי, שנאמר (דברי הימים א' כג כד) ומשה איש האלהים בניו יקראו על שבט הלוי:

וַיִּסְרְאֹף יְקֹנֶק בְּמִשְׁהָ וַיֹּאמֶר קֵלָא אֶכְרֵן אֶחֱלִיךְ כְּלָוִי יִלְעָתִי כִּי־דָבָר יִדְבָּר הוּא וְגַם הִנֵּה־הוּא יֵצֵא לְקֹרְאֶתְךָ וְרָצָה וְשָׁמַח בְּלִבּוֹ:

פסוק יג ויִסְרְאֹף יְקֹנֶק

לאחר שאמר הקב"ה למשה "לכה ואשלחך אל פרעה והוצא את עמי בני ישראל ממצרים", התחיל משה לטעון על שליחות זו. און זיך צו דינען, (להתווכח) עד שבסוף כתוב "ויחר אף השם במשה", ומביא שם רש"י דברי ר' יהושע בן קרחה ש"כל חרון אף שבתורה נאמר בו רושם וזה לא נאמר בו רושם ולא מצינו שבא עונש על ידי אותו חרון". ועלינו להבין איך זה אפשר שיהיה חרון אף מהקב"ה ללא רושם.

כשאלוהו רצה להכריז בחר הכרמל שהשם הוא האלקים, שעובדי הבעל יכירו באפסות עבודתם, לקח שני פרים שווים, אחד לשם השם, ואחד לבעל, ויראו על איזה מהן תרד אש מלמעלה. יש בחז"ל שהפר שהיה אליהו רוצה לשלוח לבעל התעקש, ולא זו ממקומו בטענה שהרי גם הוא וגם חברו שניהם נתגדלו ואכלו יחד באותו אבוס, ולמה אם כן יזכה הפר האחר להחשב כקרבת להשם ואילו גורלו הוא לבעל. וענה לו אליהו אדרבא, יוקדש שם שמים על ידו כי בלעדיו לא יהא היכי תמצא להוכיח כי השם הוא האלקים. ואם כן משמש הוא כלי לדיבוי כבוד שמים, ואין להימנע משליחות זאת. אבל הפר עדיין עמד במקומו, ואליהו הוליכו בעל כרחו. על דברי חז"ל אלו היה ר' איצל פטרבורגר נושא משלו על יסוד העבודה, והוא שאף על פי שישנם דברים שמחוייבים לעשות, מוכרחים לעשותם, ויהיו לתועלת, ולא יתכן בלאו הכי, מכל מקום אם יש בהם איזה צד של פגם ואפילו פגימה דקה, (לא של רע. אסור לומר על המחוייב להעשות שיש בו משום רעה). אינם צריכים להעשות גלאטיק, (בפשיטות) אלא דרך סירוב. דוגמת אותו פר שאף על פי שהליכתו היתה מחוייבת ללכת לבעל, מכל מקום האט מען אים געדארפט פירן. (היו צריכים להוליך אותו) ככה מזדמנים לו בחיי האדם כל מיני פעולות שמוכרח לעשותם, ומכל מקום אם יש בהן צד של "טשאכטע", (דפיקה בלב) דארף זיך דערהערן אין די פעולה א דרך סירוב. (צריך שיהא מורגש בו דרך סירוב) עד כאן דברי ר' איצל.

ובאור זה עלינו להבין את חילופי הדברים שבין משה להקב"ה בענין שליחותו להוציא את ישראל ממצרים. בודאי שלתועלת היא, וצריך ללכת בשליחות זו. אולם בעיני משה היתה שליחות זו כרוכה בצל של מיעוט דמותו של אהרן הבכור ממנו. היה משה מתנהג בדרך סירוב. ואל לנו להבין פרשה זו במושג ילדותי, שיש כאן סירוב מוחלט. בודאי שלא. לא היתה כאן הוה-אמינא לדחות השליחות מכל וכל ולחזור הביתה סתם. אלא שעם כל הכוונות לקבל את השליחות, היה צורך כאילו "להוליכו שם" ומעצמו לא היה הולך. [דוגמת דברי ר' איצל בפרה שהוליד אליהו].

"חרון אף" זה הוא הכרזת: עד כאן מגיע גבול ה"דרך סירוב" ותו לא. הגעת לקצה בהנהגה זו. ואין להמשיך בה עוד. והיינו שחרון אף זה לא הביע כעס של טענה או תרעומה, אלא הוראה על הגבול של הסירוב המודיעה שכבר הגיע הזמן לשים קץ ל"דרך סירוב" ולנקוט בפעולה הנדרשת. וכן אפשר שיהיה "חרון אף" כאן בלא רושם. שתוכן ה"חרון אף" שונה הוא מכעס המהוה תוכן מידת חרון הרגיל.

ורואים שדבר הוא חוב, מטילה הידיעה חזו בנו יחס של חומר, מתוך העול של החיוב. ואילו כשלומדים על פטור, מתעורר בנו יחס של קולא, של relief מהשעבוד. וזה רואים מדברי חז"ל המובאים לעיל, שחמבהן בין שני סוגי אנשים הוא דוקא באופן קיומם את ה"פטור". דוקא בענין ששניהם פטורים רואים אם הפטור הוא לו לשמחה, או שהפטור נעשה מתוך הכרח ואונס גרידא. והיינו שאפילו בפעולה שהיא כדין, יש מקום להבליט את ה"שווערע הארץ" שמעורב בו, מעין אותו "דרך סירוב" של הפרה.

ופעם היה אומר משגיח: מתפקידי המשגיח הוא לראות, נישט אזויפיל ווי מען לערנט, כמו ווי אזוי מען פארמאכט די גמרא. (לא כל כך איך לומדים אלא איך סוגרים את הגמרא.)